

КОМПОНЕНТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЛЬОТНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті визначено та обґрунтовано компоненти педагогічної діяльності викладача іноземної мови льотного навчального закладу.

Ключові слова: професійна діяльність викладача іноземної мови, компоненти професійної діяльності, льотні навчальні заклади.

Інтеграція у світовий освітній простір ставить перед суспільством нові завдання щодо формування викладача-професіонала, який керується гуманістичними цінностями, реалізує творчий потенціал через новітні форми й методи, використовує інформаційні, комп'ютерні та педагогічні технології. До викладача іноземних мов льотного навчального закладу висувається багато вимог, що визначаються посадовими обов'язками, кваліфікаційним рівнем, інструктивними матеріалами щодо організації навчально-виховного процесу; використовуються різні методики, яким він має відповідати та які зумовлюють структуру професіоналізму його діяльності.

Здійснений нами теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що компоненти професійної діяльності педагога в різних аспектах висвітлювалися в дослідженнях Я.В. Абсалямової, С.О. Гури, Г.В. Кондратьєвої, Н.В. Кузьміної, О.Г. Мороза, В.О. Сластьоніна, С.М. Хатунцевої тощо. Проте компоненти професійної діяльності викладачів іноземної мови льотних навчальних закладів не були предметом спеціального вивчення.

Метою статті є визначення та обґрунтування компонентів педагогічної діяльності викладачів іноземної мови льотного навчального закладу.

Як філософська категорія “діяльність” означає індивідуальну форму існування суспільних відносин, вона характеризує засіб включення особистості в систему поділу праці. Через діяльність суб'єкт (людина) здійснює взаємозв'язок з об'єктом, об'єктивною дійсністю, культурою, світом. За словами В.В. Рибалки, діяльність особистості має такі головні ознаки [7, с. 447]: 1) соціальна, культурна вмотивованість та індивідуальна, вітальна цілеспрямованість; 2) предметність; 3) соціальність, тобто суспільно-історична сутність; 4) індивідуальність, тобто індивідуально-еволюційна, вітальна природа; 5) опосередкованість; 6) культурно-творча продуктивність, креативність.

У масовій свідомості педагогічна діяльність закріпилася як проста, очевидна, доступна, систематична та загальна, оскільки батьки, керівники, родичі виконують функції педагогів. З позиції Б.Л. Тевліна [8], педагогічна праця – це особливий вид висококваліфікаційної розумової діяльності творчого характеру, що характеризується високим ступенем напруження.

За класифікацією, запропонованою Є.А. Клімовим [3], педагогічна професія належить до групи професій, предметом яких є людина. На думку В.О. Сластьоніна, педагогічну професію потрібно відмежувати в

окрему групу, оскільки з низки інших її виокремлює спосіб думок представників, підвищене почуття обов'язку та відповідальності. Педагогічна діяльність вважається метадіяльністю, тому що одним із завдань є управління діяльністю інших. Метою діяльності педагога є становлення та перетворення особистості, тому він керує процесом її інтелектуального, емоційного та фізичного розвитку, формуванням її духовного світу.

Серед інших особливостей педагогічної діяльності С.М. Редліх звертає увагу на такі [6, с. 4]:

- наявність високих та жорстких умов до педагогічної діяльності, що діють з першого робочого дня та не допускають недостатньої кваліфікації;
- відсутність можливості зупинити педагогічний процес для здобуття викладачем додаткових знань;
- відсутність великих повторів у діяльності педагога у зв'язку зі змінністю освітнього середовища;
- миттєва, але професійно точна реакція педагога;
- висока ціна помилок та значний період прояву кінцевих результатів педагогічної діяльності;
- постійна робота в умовах високого рівня невизначеності (навіть якщо початкові умови та технології однакові, кінцеві результати можуть бути різними);
- суттєве значення внутрішньої мотивації, що частково пов'язане з лімітованими можливостями зовнішньої мотивації.

Педагогічна діяльність – складне багаторівневе системне утворення, і тому, як будь-яка система, вона має свої структурні компоненти. У своїх працях Н.В. Кузьміна [5] пропонує такі компоненти: 1) гностичний; 2) проектувальний; 3) конструктивний; 4) організаторський; 5) комунікативний.

Гностичний компонент об'єднує знання педагога, серед яких не лише знання предмета, а й знання засобів педагогічної комунікації, психологічних особливостей учнів, а також самопізнання (власної особистості та діяльності).

Проектувальний компонент містить уявлення про перспективні завдання навчання й виховання, а також стратегії та засоби їх досягнення.

Конструктивний компонент охоплює особливості конструювання педагогом власної діяльності та активності учнів з урахуванням близьких цілей навчання й виховання.

Комунікативний компонент – це специфіка комунікативної діяльності викладача, його взаємодії з учнями. Акцент ставиться на зв'язку комунікації з ефективністю педагогічної діяльності, спрямованої на досягнення дидактичних, виховних та освітніх цілей.

Організаторський компонент – це система вмінь педагога організувати власну діяльність, а також активність учнів.

Відповідно до компонентів педагогічної діяльності формують комплекс здібностей педагога: гностичні, конструктивні, проєктивні, комунікативні, організаторські.

Робота викладача льотного навчального закладу – це свідомо доцільна діяльність з навчання й виховання студентів. Викладачеві належить провідна роль у формуванні в студентів професійних знань, вихованні активної життєвої позиції. Викладання у вищій школі є і мистецтвом (кожне заняття неповторне), і наукою (об'єктивні закони, що фіксують зв'язки та відношення). Розглянемо компоненти педагогічної діяльності, які стосуються викладача іноземних мов у льотному навчальному закладі, запропоновані Н.В. Кузьміною:

1) гностичний компонент: знання іноземної мови; уміння викладати іноземну мову, виходячи з потреб курсантів у майбутній професійній діяльності; складання змісту навчального матеріалу; використання психолого-педагогічних знань для ефективного навчання й виховання; розробка власних методик викладання;

2) проєктувальний компонент: формування та конкретизація цілей навчального курсу іноземної мови з дотриманням вимог, які висуваються практикою; планування навчального курсу “Іноземна мова” відповідно до поставлених цілей; урахування етапів формування цілей; передбачення можливих труднощів у студентів при вивченні іноземної мови та шляхів їх подолання;

3) конструктивний компонент: відбір матеріалу для заняття з урахуванням здібностей курсантської аудиторії; підбір і розробка системи завдань відповідно до поставлених цілей; обрання раціональної структури занять залежно від мети, змісту та рівня розвитку курсантів; планування змісту занять з використанням міжпредметних зв'язків; розробка завдань для самостійної роботи курсантів; обрання системи оцінювання та контролю засвоєння знань курсантами;

4) комунікативний компонент: стимулювання курсантів до постановки питань, проведення дискусій; корегування процесу спілкування та управління ним; дисциплінування курсантів; створення комфортного психологічного клімату в освітньому процесі; активізація пізнавальної діяльності курсантів; установлення та підтримка ділових відносин з колегами, курсантами, адміністрацією; важливість цього компонента підкреслюють також зарубіжні дослідники С. Мур, А. Ріскерц, Г. Уолш [9], вважаючи, що “комунікативні здібності важливі для здатності допомогти людям учитися”;

5) організаторський компонент: застосування активних форм навчання: дискусій, тренінгів, ділових ігор, використання педагогічних методів, адекватних певній ситуації; організація самостійного вивчення іноземної мови курсантами; використання технічних засобів навчання у процесі передачі інформації; зрозуміле викладання матеріалу, виокремлення ключових понять, закономірностей, побудова висновків, які узагальнюють навчальний матеріал; створення тестів з курсу іноземної мови.

До вищевказаних компонентів педагогічної діяльності ми вважаємо за потрібне додати рефлексивний компонент, який визначає рівень самопізнання, саморозвитку, усвідомлення значущості професії для себе та суспільства, відповідальності за професійну діяльність. Зазвичай ефективно навчання – це не лише здобуття певних знань та навичок, а й уміння використовувати ці знання, техніки, а також усвідомлювати використане, що називають рефлексією. За словами Б.Г. Ананьєва, людині потрібне нагромадження досвіду багаторазових усвідомлень себе суб'єктом поведінки й реалізації в поведінці до того, поки ставлення до себе перетвориться у властивість характеру. Рефлексія є важливим компонентом творчої діяльності, якою повинна бути діяльність педагога. За переконанням В.О. Кравцова [4], рефлексія спрямовує мислення на усвідомлення й осмислення власної діяльності та є джерелом нового знання як про форми і методи педагогічної діяльності, так і про саму педагогічну реальність.

Значний внесок у дослідження поняття “рефлексія” зробив В. Васильєв [2], який вважав рефлексію інструментальною, соціокультурно зумовленою інтелектуальною процедурою, осмисленою та свідомо спрямованою на самопізнання, що виявляється в декількох модулях: пізнання власної пізнавальної діяльності, власної особистості, уявний діалог з іншими та уявний випереджальний контроль за реалізацією знань і якостей суб'єкта в його практичній діяльності. Згідно із цим твердженням, В. Васильєв виокремлює інтелектуальну та особистісну рефлексію, рефлексію як діалог і праксеологічну рефлексію.

Реалізація компонентів професійної діяльності викладача іноземних мов льотного навчального закладу відбувається відповідно до індивідуального робочого плану під час виконання:

- навчальної роботи (згідно з навчальним навантаженням);
- методичної роботи (написання, переробка і підготовка методичних матеріалів до практичних занять, індивідуальної та самостійної роботи курсантів; розробка навчальних і робочих навчальних планів та програм, комплектів документів контролю за якістю підготовки авіаційних фахівців з іноземної мови, розробка й упровадження наочних навчальних посібників, підготовка до проведення практичних занять, вивчення й упровадження передового досвіду організації навчального процесу тощо);
- наукової роботи (написання, рецензування, переробка та підготовка до друку навчальних посібників, підручників, монографій, наукових статей, довідників, словників, дисертацій, авторефератів та ін.; виконання науково-дослідної, науково-методичної роботи; керівництво науково-дослідною роботою курсантів з підготовки наукових статей, доповідей на конференції тощо);
- організаційної роботи (участь у науково-методичних комісіях, експертних і фахових радах і комісіях, організація та проведення наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, видання наукових збірників, виконання обов'язків ученого секретаря кафедри, заступника декана факультету та ін.);

– виховної роботи курсантів (виховна робота в курсантському колективі, виконання обов'язків куратора академічної групи, профорієнтаційна робота й довузівська підготовка молоді, організація та проведення позанавчальних заходів, олімпіад тощо).

Отже, діяльність викладача іноземних мов льотного навчального закладу розв'язує комплекс завдань, які відрізняються від діяльності вчителя загальноосвітньої школи, що вказує на більшу складність його професійної адаптації.

Розгляд компетентнісного підходу дає змогу стверджувати, що в основу професійної діяльності покладено засвоєння різних компетенцій. Професійно-педагогічна компетентність може бути представлена як інтегральна характеристика викладача, що відображає рівень розвитку його здібностей і готовності до проектування та реалізації професійного замислу, який відповідає потребам студентів і його власним. У працях Н.В. Кузьміної, В.О. Сластьоніна вказано, що зміст професійної компетентності становить сукупність загальнокультурних, спеціальних та психолого-педагогічних компетенцій.

У дослідженнях В.О. Болотова, В.В. Серікова подано три базових елементи професійної діяльності педагога, що утворюють ядро професійної компетентності [1, с. 7–8]:

1) готовність до змісту освіти (знання, дії, переживання), стандарти, інструкції, методичні рекомендації мають лише орієнтаційний характер;

2) залучення учня до засвоєння представленого педагогом змісту через його відтворення, переживання чи власне відкриття. Досвід розглядається у двох аспектах: як досвід значень (що передається крізь покоління) та досвід смислів (власний досвід особистості);

3) власне педагогічна дія викладача, яка полягає в тому, щоб надати досвіду студента особистісний смисл.

Зарубіжні дослідники (Р. Сальо, П. Рамсен [10]) розглядають навчання не як передачу знань від одного суб'єкта іншому, а як зміну в тому, як ми концептуалізуємо світ навколо нас.

Висновки. Отже, узагальнюючи теоретичний досвід, зазначаємо, що педагогічна діяльність викладача іноземної мови льотного навчального закладу передбачає у своєму складі такі компоненти: гностичний, проєктувальний, конструктивний, організаторський, комунікативний, рефлексивний, які реалізуються під час виконання навчальної, методичної, наукової, організаційної та виховної діяльності. Проте, незважаючи на всесвітнє прагнення до стандартизації освіти, функції педагога не зводяться лише до планування зовнішньо-організаційних процедур залучення студентів у навчально-виховну діяльність, створення та формального виконання освітньо-виховних програм і планів, виконання різних методичних інструкцій та організації діяльності студентів за певним алгоритмом. Викладач не є “технологом”, зміст освіти завжди буде осмислюватися крізь призму досвіду педагога.

Список використаної літератури

1. Болотов В.А. Размышление о педагогическом образовании / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. – 2007. – № 10. – С. 3–11.
2. Васильев В. Рефлексията в познанието, самопознанието и практиката / В. Васильев. – Пловдив : Макрос, 2006. – 290 с.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Евгений Александрович Климов. – Ростов н/Д : Феникс, 1996. – 512 с.
4. Кравцов В. Педагогічна рефлексія як фактор формування методологічної культури майбутнього вчителя / В. Кравцов // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – 2008. – № 142. – С. 65–70.
5. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности / Н.В. Кузьмина. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1970. – 114 с.
6. Редлих С.М. Педагогические основы социально-профессиональной адаптации учителя : дисс. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 / Сергей Михайлович Редлих. – М., 1999. – 361 с.
7. Рибалка В.В. Психологія праці особистості : навчально-методичний посібник / Валентин Васильович Рибалка. – К. : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2006. – 60 с.
8. Тевлін Б.Л. Професійна підготовка вчителів / Б.Л. Тевлін. – Х. : Вид. група “Основа”, 2006. – 192 с.
9. Moor S. Teaching at college and university. Effective Strategies and Key Principles / Moore Sarah, Walsh Gary and Risquez Angelica. – Maidenhead : Open University Press, 2007. – 152 p.
10. Ramsden P. Learning to teach in higher education / Paul Ramsden. – London : Routledge, 1992. – 290 p.

Герасименко Л.С. Компоненты педагогической деятельности преподавателя иностранного языка летного учебного заведения

В статье выделяются и обосновываются компоненты педагогической деятельности преподавателя иностранного языка летного учебного заведения.

Ключевые слова: профессиональная деятельность преподавателя иностранного языка, компоненты профессиональной деятельности, летные учебные заведения.

Gerasimenko L. Components of Foreign Language Teachers' Pedagogical Activity in the Flying Educational Institution

In the article the components of foreign language teachers' pedagogical activity in the flight educational institutions are formulated and grounded.

Key words: professional teachers' activity, pedagogical activity components, flight educational institutions.